

Yeganə HÜSEYNOVA

Gəncə Dövlət Universiteti
yeganesabirhuseynli@gmail.com

BƏXTİYAR VAHABZADƏNİN POEMALARINDA MƏNƏVİ-ƏXLAQİ AŞINMALARA MÜNASİBƏT

Açar sözlər: Vətən, mübarizə, yaradıcılıq, şair
Key words: Motherland, fight, creative activity, poet
Ключевые слова: Родина, борьба, творчество, поэт

Bəxtiyar Vahabzadə, hər şeydən əvvəl, istiqlal şairidir, şübhəsiz ki, onun yaradıcılıq fəaliyyətini və məziyyətlərini bu səciyyəvi xüsusiyyət dürrüst təyin edir. Ancaq bir cəhəti də nəzərə almaq lazımdır ki, o bir sənətkar kimi buna, heç də keçən əsrin 90-cı illərində – azadlıq və istiqlal uğrunda aparılan mübarizə anlarından başlayaraq nail olmamışdır. Azərbaycanın keçmişi, tarixi, bütövlüyü, istiqlalı, dövlət müstəqilliyi ideyası şairin hələ keçən əsrin 50-ci illərində qələmə aldığı epik əsərlərdə özünü bütün miqyası ilə nümayiş etdirirdi. 40-cı illərdə yazdığı "Aylı gecələr" poemasında və bir çox şeirlərində azadlıq və müstəqillik ideyaları birbaşa və dolayısıyla təsvir olunmuşdur. Sonrakı yaradıcılığında da bu və ya digər dərəcədə şair bu problemə toxunmuş, milli istiqlalı bədii düşüncədə yaşatmağa çalışmışdır. Ümumiyyətlə, Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığında tarixlə müasirlik həmişə qoşa çıxış etmişdir. Bəxtiyar Vahabzadə əsərlərində tarixi doğru-düzgün təsvir etdiyi kimi, hadisələri də müasirlik mövqeyindən dəyərləndirir ki, bu da onun mövzu və problematika dairəsini genişləndirmiş olur. Topqarı sarayından, Gülüstan müqaviləsindən, Pişəvəri hərəkətindən yazarkən şair hadisələrin inikasında tarixilik və müasirlik meyarlarını gözləmişdir. Şairin poemalarında geniş ifadəsini tapan tarixilik və müasirlik problemi Ç. Aytmatovun da diqqətini çəkmişdir: "Tarix çoxdan ötüb keçib. Nə haqlılar qalıb, nə haqsızlar. Adama elə gələ bilər ki, keçmiş "fəna mülkünə" qərq olubsa, əzab çəkməyə dəyməz. Lakin Bəxtiyar Vahabzadə tarixi bu günün gözü ilə mühakimə edir, bizi inandırır ki, bunun bilavasitə ona və müasirlərinə dəxli var. O, oxucunu

inandır ki, indiki adamların, indiki zamanın taleyi keçmişdən asılıdır. Əgər tarixin təkəri geri dönsə, keçmiş hökmdarlar, sultanlar "Doğru danışanı asdılar dardan" misrasında odlu sarkazma, qəzəb və nifrət toxumu səpdiyinə, komalarda tarix yaradanlara məhəbbət bəslədiyinə, öz xalqının, öz millətinin kökünü yaşatmaq cəhdinə görə şairi amansız cəzalandırırdılar" [1, s.9]. Dünya şöhrətli görkəmli yazıçı Ç. Aytmatov yalnız şairin tarixə deyil, rejimin ona münasibətini də doğru müəyyənləşdirir. Ciddi totalitar rejim şəraitində bütün açıq-saçıqlığı ilə "qan iyi" gələn bu cür tarixi hadisələrdən, taleyüklü məsələlərdən bəhs etmək heç də asan iş deyildi. "Gülüstən" poemasının yazılmasından sonra şairə qarşı görülən cəza tədbirləri də məhz onun tarixə və taleyüklü məsələlərə münasibətinə hesablanmışdı. Senzura və "Qlavlit" nəzarəti tamamilə fərqli bir üsul və vasitələrə əl atmaq zərurətini gündəmə gətirirdi. Buna görə də, şair bəzən cərəyan edən hadisələri başqa coğrafi ərazilərdə verməklə, digər ölkələrdəki proseslərdən bir vasitə kimi istifadə edirdi. Elə də olurdu ki, şair dövrün ideoloji meyilləri kontekstində poemalar yazsa da, milli düşüncəni və tarixi əks etdirirdi. Bu mənada "Gülüstən"dan sonra "Leninlə söhbət" poemasının yazılmasını da başa düşmək olardı. Sonralar şair Leninə müraciətinin səbəbini belə açıqlayırdı: "Dərsimi" ("Gülüstən" poemasından sonrakı vəziyyətə işarə edir – Y.H.) yaxşıca aldıqdan sonra açıq-saçıq yazmadım, sətiraltı yönətməliyə keçdim. "Leninlə söhbət" poemam da məhz bu məqsədə xidmət edirdi. Leninin özündən yeddi sitat götürüb hallandırmığa başladım. Məsələn, rüşvət olan bir məmləkətdə ədalət olma, yaxşı adam odur ki, məsləki, əqidəsi olsun və s. Və həmin sitatları üzümə qalxan edərək bir ucunu gətirib bağlayırdım çağdaş dövrə" [2, s.190].

"Leninlə söhbət" poemasını heç də "inqilab dahisi"nə yazılan poema kimi dəyərləndirmək olmaz. Doğrudur, şair bu poemanı yazmaqla, əslində özünə qarşı olan mənəvi inamsızlığı aradan qaldırmağa çalışmışdır. Lenin ideyalarının tənəzzülə yaxınlaşdığı bir dövrdə şairin bu mövzuya müraciəti nədən qaynaqlanırdı?! Yalnız ideologiyanın ruporu olmaq missiyasının həyata keçirilməsindənmi? Demək çətindir. Qeyd etmək lazımdır ki, şairin tarixə yanaşması və filosofluğu ona imkan vermişdir ki, poema ideoloji meyillərdən təmizlənsin. Poemanın ümumiləşmə xüsusiyyətini önə çəkən ədəbiyyatşünaslar Y. Qarayev və Ş. Salmanov çox doğru olaraq burada əsas məqsədin Leninin obrazını yaratmaq olmadığını yazırlar: "Müəyyən mənada bu poemanı, B. Vahabzadənin yaradıcılığında mərhələvi əsər hesab etmək olar, çünki zəmanəmizin mühüm, global əxlaqi-mənəvi problemləri və həqiqətləri barədə şairin düşüncələri bu poemada elə bil ki, ümumiləşir, son dərəcə bitkin və aydın bir şəkil alır. B. Vahabzadənin bu poemada məqsədi, əlbəttə, Leninin obrazını yaratmaq və yaxud onun həyatından konkret bir epizodu təsvir etmək olmamışdır [3, s.111]."

Bəxtiyar Vahabzadənin "Leninlə söhbət" poemasına seçdiyi struktur xalqın milli ideyalarını, mövcud cəmiyyətin mənəvi problemlərini poetik-siyasi-publisistik şəkildə təsvir etməyə də imkan vermişdir. Məsələn burasındadır ki, Leninin ideyaları XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının aradığı milli ideyalarla da müəyyən dərəcədə üst-üstə düşürdü. Baxmayaraq ki, Leninin inqilabdan sonra ideyaları dəyişməklə yanaşı, müstəqillik axtarışında olan xalqları yenidən boyunduruğa saldı. Poemanın "İnqilab", "Xalq, xalq", "Açıq söhbət", "Yaxşı adam", "Herbert Uels", "Qəhqəhə", "Əsgər-sərkərdə", "Həqiqət-ədalət" fəsilələrində məsələnin qoyuluşu şairə sərbəstlik yaratdığı kimi, mövcud ideoloji meyillərdən uzaqlaşmağa da müəyyən mənada imkan verir. "Xalqa arxasını çevirənlərin, Arxası həmişə yerdə göründü", – deyər şair özünü xalqdan uca tutanların, onu yaddan çıxaranların aqibətini "Xalq bir ümmandırsa, damcılarıq biz, Uçub yox olarıq ayrılacaq ondan" – deyər yada salır:

*Azadlıq uğrunda axan qanların,
Kim deyir buxarı göyə sovrulur?
Xalqın qəm oduna alışanların
Dayaq nöqtəsi də xalq özü olur [4, s.260].*

Poemanın "Açıq söhbət" fəslində isə sanki şair "inqilab" rəhbərləri üzvə söhbət edir, böyük amal üçün hər cür sürgünün, çətinliyin müvəqqəti və bütün zamanlar üçün keçərli olduğunu təsdiq edir. Bununla şair Leninin öz sözləri, öz silahı ilə mövcud cəmiyyətdə xalqın haqlarını, müqəddəs amallarını bir daha xatırlatmış olur. Şair öz atasından pay aldığı həyatı düzgün yaşamağı, vicdanı qarşısında hesabat verərkən kökünə qayıtmağı, keçmişini, kimliyini xatırlatmağı lazım bilir.

Şair Leninin o fikirlərinə müraciət edir ki, bu fikirlərdə xalqların milli ideyaları, müstəqillik arzuları gerçəkləşirdi. Bu ayrı məsələdir ki, poemanın yazıldığı dövrdə Lenin ideyalarından artıq əsər-əlamət belə qalmamış, tənəzzülə uğramışdı. Buna görə də şair Lenin ideyalarının tənənəsini deyil, bu ideyaların çağdaş mühitdə hansı mahiyyəti daşdığını dilə gətirmişdir. Bu mahiyyətdə "əyriliyi, alçaqlığı pərdələmək" özü bir cinayətdir, "ədaləti maska kimi sifətinə taxanlar"ın maskası üzündən götürülməlidir, "balıq kimi soyuqqanlılara" nifrət edilməlidir. "Həqiqət-ədalət" fəslində isə şair Leninin "Mücərrəd həqiqət yoxdur, həqiqət həmişə konkretidir" fikirlərinə əsaslanaraq belə bir poetik qənaətə gəlir:

*Ədalət yolunda axan qanların
İzi tarixlərdə varaq-varaqdı.
Həqiqət, həmişə bu qurbanların
Ağıyla düşündü, gözüylə baxdı.*

Şeirlərində özünün poetik üslubunu müəyyənləşdirən Bəxtiyar Vahabzadə, poemalarında yeni ictimai konflikt və kolliziyalar təsvir edir. Şairin poema yaradıcılığında bu keyfiyyət dəyişikliyi bir tərəfdən müharibədən sonrakı dünyada gedən proseslərlə əlaqəli idisə, digər tərəfdən 50-ci illər Sovet Azərbaycanında millilik əhvali-ruhiyyəsinin artması ilə bağlı idi. Bu mənada şairin poemalarının mövzu və məzmununda nəzərə çarpan miqyas genişliyi yalnız keçmiş sovet məkanında cərəyan edən xaos ha-disə və proseslərlə məhdudlaşıb qalmır. Doğrudur, keçmiş Sovetlər Birliyində, o cümlədən Azərbaycan gerçəkliyində elə mühüm və aktual problemlər yoxdur ki, şairin ümumi yaradıcılığında ona toxunulmasın, münasibət ifadə olunmasın. Bu, əlbəttə, şairin narahat yaradıcılıq karakterinin bir əlamətdar xüsusiyyətidir. Digər tərəfdən, elə mövzulara və problemlərə rast gəlmək olur ki, şair onu yalnız milli məhdud çərçivə daxilində deyil, daha geniş və miqyaslı sərhədlər hüdudunda münasibət müstəvisinə çıxarmağa meyil və cəhd göstərir. Vətəndaşlıq mövqeyi onun poemalarına yeni mövzu və problematika gətirir. Dünyada, Qərb dünyasında, xüsusən qitənin o tayında – Amerikada baş verən ictimai-siyasi proseslərlə yanaşı, B.Vahabzadəni bu cəmiyyətdəki real gerçəkliklər, mənəvi-əxlaqi aşınmalar, böhran və deqradasiyalar da eyni dərəcədə düşündürürdü. Şair zamanı və məkanı dəyişməklə, əslində Azərbaycanda gedən prosesləri qələmə alırdı. Şairin özü bununla bağlı qeyd edirdi ki, Mərakeşə gedəndə gördüm ki, xalq öz dilində deyil, fransızca danışır. Şairin dediyinə görə "latın dili" şeiri məhz bu cür yaranıb. Şeirdə latın xalqının özü olmasa da dilinin yaşaması, bəzi xalqların isə yaşamasına baxmayaraq, dillərini "öldürməsi" ideyası təsvir edilir. Ancaq bu şeir çap olunandan sonra Bəxtiyar Vahabzadəni MK-da sorğu-suala çəkirlər: "MK-dan Cəfər Cəfərov məni yanına çağıraraq soruşdu ki, nə demək istəyirsən? Dedim ki, görürsünüz, əsər Kasablankada yazılıb. O dedi: axı sən yazdığın bizə bənzəyir. Mən dərhal dedim ki, bunu mən yox, siz dediniz" [2, s.190].

Bu baxımdan 1982-ci ildə qələmə alınan "Amerika gözəli" poemasında qaldırılan problemlər sovet gerçəkliyini göstərməyə deyil, özünün cildliliyi və aktuallığı ilə maraqlıdır. Diqqəti çəkən bir cəhət də odur ki, şair bu poemanı tamam fərqli bir struktur biçimində oxucuya təqdim edir. Bu baxımdan əsər bir fərdin – qəhrəmanın monoloqu təsiri də bağışlayır. Şairin poemanın əvvəlində verdiyi kiçik qeyd də bunu təsdiqləyir: "1973-cü il müsabiqəsində "Amerika gözəli" adını almış Emma Naytın dilindən". Əsərin amerikalı Emma Naytın dilindən səsləndirilməsi müəllifə so-

vet reallığında demək mümkün olmadığı mənəvi-əxlaqi problemləri təsvir etməyə tamamilə imkan verirdi.

Buna görə də poemanın Emmanın öz bəxtindən giley-güzarlığı ilə başlaması adi bir hadisə və situasiya təsiri bağışlamır, əksinə, əsərdəki əsas ideya və konfliktin mahiyyətini nişan verən təfərrüatları bütün mənəvi-əxlaqi əks etdirməyə yönəldir. Özünüqnaq xarakterli mühakimələrdə obrazın şəxsi-mənəvi dünyası, düşüncələr aləmi də aydın şəkildə sezilməkdədir: bu gənc qadın nə üçün gözəl və varlı olmaq iddiasına düşüb, onu bu düşüncələr girdabına salan hansı səbəblərdir sualı istər-istəməz oxucunu əsərdə cərəyan edəcək hadisələri izləməyə, müşahidə və təhlillər aparmağa sövq edir. Ancaq əsərdəki təsvirlərdə və nəql olunan hadisələrdən belə məlum olur ki, Allah heç də bu gənc qadının hər şeyini əlindən almayıb. Onun heç kəsdə olmayan, çoxlarına nəsib olmayan gözəl səsi, musiqi duyumu var. Yalnız müğənnilik sənəti ilə o, böyük şan-şöhrət və nüfuz sahibinə çevrilə bilərdi. Nədənə Emmanın həyatın bu dolanbac labirintləri ruhdan salır, ondan musiqi təhsili barədə möhürlü, təsdiqli sənəd tələb olunması əl-qolunu bağlayır, həyata küskün nəzərlərlə baxmağa vadar edir. Maraqlı doğuran bir mühüm cəhət odur ki, onun güvəndiyi, arxalanaraq bel bağladığı yeganə ümidi də elə öz səsidir, bənzərsiz ifa tərzidir. "Mənim güvəndiyim yalnız səsimdi, Müğənni olsaydım, bu da bəsimdi", – deyən Emma çıxış yollarını axtarmaq, ağır və dözülməz mənəvi boşluqlardan yaxa qurtarmaq üçün çox götür-qoydan sonra qonşudakı falçı qadını yeganə xilaskarı kimi seçir, onun vasitəsilə mənəvi boşluqları doldurmaq üçün yeganə ümidi də elə öz səsidir, bənzərsiz ifa tərzidir. "Mənim güvəndiyim yalnız səsimdi, Müğənni olsaydım, bu da bəsimdi", – deyən Emma çıxış yollarını axtarmaq, ağır və dözülməz mənəvi boşluqlardan yaxa qurtarmaq üçün çox götür-qoydan sonra qonşudakı falçı qadını yeganə xilaskarı kimi seçir, onun vasitəsilə mənəvi boşluqları doldurmaq üçün yeganə ümidi də elə öz səsidir, bənzərsiz ifa tərzidir. "Mənim güvəndiyim yalnız səsimdi, Müğənni olsaydım, bu da bəsimdi", – deyən Emma çıxış yollarını axtarmaq, ağır və dözülməz mənəvi boşluqlardan yaxa qurtarmaq üçün çox götür-qoydan sonra qonşudakı falçı qadını yeganə xilaskarı kimi seçir, onun vasitəsilə mənəvi boşluqları doldurmaq üçün yeganə ümidi də elə öz səsidir, bənzərsiz ifa tərzidir. "Mənim güvəndiyim yalnız səsimdi, Müğənni olsaydım, bu da bəsimdi", – deyən Emma çıxış yollarını axtarmaq, ağır və dözülməz mənəvi boşluqlardan yaxa qurtarmaq üçün çox götür-qoydan sonra qonşudakı falçı qadını yeganə xilaskarı kimi seçir, onun vasitəsilə mənəvi boşluqları doldurmaq üçün yeganə ümidi də elə öz səsidir, bənzərsiz ifa tərzidir.

Əsərin başlanğıcında və sonrakı hissələrində "Amerika gözəli" Emma Nayt öz taleyini, başına gələn və gətirilən ən müxtəlif hadisələri, özünü nəql edir. Amerikada – kapital dünyasında baş verən məkrli, insan azadlığı və istiqlal mübarizələrini şairin epik əsərlərində də yaxından müşahidə

də etmək mümkündür. Hətta mənəvi-əxlaqi mövzularda qələmə alınan poemalarında da Bəxtiyar Vahabzadə belə bir yaradıcılıq məziyyətlərinə sadıq qalır. Müşahidələr və analoji müqayisələr onu təsdiqləyir ki, milli heysiyyatlar, əxlaqi-mənəvi dəyərlər prizmasından yanaşılan nümunələrdə bu daha qabarıq şəkildə özünü büruzə verir. Daha dəqiq deyilsə, milli xarakterin və yaşantının insanın əsl siması və yaşam tərzini kimi müəyyənləşdirilməsi özlüyündə ümumbəşəri dəyərlərə də obyektiv və fəal bir yanaşma mövqeyindən münasibət bildirilməsinə geniş meydan açır.

Bəxtiyar Vahabzadənin sırf mənəvi-əxlaqi problemlərə toxunulan poemaları içərisində "Həyat-ölüm" (1964-1965), "Qiyət" (1970), "Atılmışlar" (1976-1978) və "Ləyaqət" (1986) xüsusi yer tutur. Şübhəsiz ki, bu poemaların mövzu və ideyasının sırasında ortaq dəyərlərin olduğunu da xüsusi vurğulamaq lazımdır. "Qiyət" poemasını Bəxtiyar Vahabzadə tələbələrində ithaf edib. Uzun illər Bakı Dövlət Universitetində pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan müəllifin, bu mövzu haqqında ayrıca bir poema qələmə alması təsadüfi deyil. Çünki gəncliklə belə temas və ünsiyyət şairin özünün də qeyd etdiyi kimi, yeni mövzuların və ideyaların yaranmasına gətirib çıxarmış, coşğun istəklərin, daxili həyəcanların cəmləşdiyi auditoriyalarda laqeyd, gələcəyə inamsız, özlərinə deyil, başqasının dayağına və tapşırığına arxalananların da olması belə təzad və ziddiyyətlərin meydana çıxarılmasına bir səbəb və nəticə olur. Onu qeyd etmək lazımdır ki, Bəxtiyar Vahabzadə bu mövzuya hələ keçən əsrin əllinci illərində müraciət etmiş, "Məktəb şeirləri" adlı silsilə şeirlər də elə bu marağın nəticəsi kimi yaranmışdı. Əlbəttə, bu təcrübə şairin "Qiyət" poemasında da özünü açıq-aydın büruzə verir. Söz yox ki, 1970-ci ildə qələmə alınan bu epik nümunədə qaldırılan mənəvi-əxlaqi məsələlərlə "Məktəb şeirləri" silsiləsi arasında bərabərlik işarəsi qoymaq olmaz. Burada daha ciddi və kəskin problemlər qaldırılır, cəmiyyəti irəliyə aparacaq bir qüvvənin – gənclərin ümid və arzuları, ölkəyə, Vətənə layiqli şəxsiyyət kimi formalaşması əsas ideya istiqaməti kimi müəyyənləşir. Şair müəllimliyi, gənc nəslin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olmağı ömrünün, taleyinin qismətinə düşən bir pay kimi dəyərləndirir. Müəllimliklə şairliyi öz şəxsinə birləşdirən müəllif hər iki vəzifənin cəmiyyət üçün gərəkliliyinə, verə biləcəyi faydalara yetərincə önəm verir.

Şair müəllimliyi həyatının, yaşadığı günlərin mənası hesab edir, bu sırada şairliyə ən ülvə hiss və duyğuları ifadə etmək vasitəsi kimi önəm verir. Poemanın ayrı-ayrı hissələrində müəllim-tələbə münasibətləri, yaşanılan müxtəlif xarakterli məqamlar poetik mühakimənin predmeti kimi seçilir. İmtahan prosesi də bu baxımdan özünün psixoloji ovqat, həyəcan və narahatlığı ilə seçilir. Şair imtahanı yalnız biliyi və bacarığı üzə çıxaran

bir sınaq anı kimi təsvir etmir, əksinə, bu gərgin anların arxasında dayanıran iradə və dözümlü, əyilməz xarakter bütövlüyünü də axtarıb-arayır.

Beləcə hissi-emosional yanaşma bir-birini əvəz edir, özünün məsuliyyəti, çalışqanlılığı ilə seçilən tələbələr şairi öz gəncliyinə – keçmişə qaytarır, həmin anları yenidən yaşamağa məcbur edir. Beləliklə, təsadüfən tələbə adını qazanan "saçları çiyində, mini yubkalı, gözləri sürməli..." olan bir arxalı qızla yuxusuzluqdan gözlərinin altı şişən tələbə oğlan müqayisəyə gətirilir, qızın imtahan biletini çəkərkən halının dəyişməməsi də təsvir olunan psixoloji situasiyanın mürəkkəbliyindən xəbər verir. Və təbii olaraq bu qarşılığın müqabilində tələbənin aldığı "qeyri-kafi" obyektiv reallığı əks etdirir. Bir-birinin ardınca imtahan körpüsündən keçən tələbələrin içərisində tapşırıqların olması vəziyyəti daha kəskin hala çatdırır. Vaxtilə bağında ev tikdirmək üçün daş və taxta aldığı bir tanışının belə bir gözlənilməz tapşırığı şairi çıxılmaz dilemma qarşısında qoyur. Burada bir qədər əvvəl qarşıya norma və etalon kimi müəyyənləşən fikirlərdən əsər-ələmət görünür.

Şairi cavabsız suallar qarşısında qoyan məqamlar poemada kifayət qədər özünü büruzə verir. Müəllimə vaxtilə taxta və daşla köməklik göstərən müdir poemada mühakiməyə çəkilən surətdir. Bu poemada şairin digər poemalarında təsadüf edilən özünüittiham cəhdlərinə geniş yer verilir. Əlbəttə, belə bir cəhd əsərə ciddi hissi-emosional təsir aşılayır, konflikt və xarakterlərin açılışına zəmin hazırlayır. Şair minnətli yaxşılığın müqabilində rastlaşdığı çətin anları bütün dramatik gərginliyi ilə canlandırır. Ədalət tərəzisinin pərsənginin pozulması poemanın əsas qayəsinə çevrilir.

"Qiyət" poemasında Bəxtiyar Vahabzadə 70-ci illərin ictimai, mənəvi problemlərinə toxunur; göstərirdi ki, cəmiyyətdə yer tutmaq üçün kimlərsə nüfuzundan deyil, özünün savadından, biliyindən istifadə etməlisən. Bu məsələ sovet cəmiyyətinin əsas problemlərindən biri olaraq qalırdı. Buna görə də Bəxtiyar Vahabzadə bu problemi ictimai, mənəvi-əxlaqi kontekstdə təsvir etməklə, cəmiyyətin problemləri kimi bədii müstəviyə gətirir.

Beləliklə, Bəxtiyar Vahabzadənin 60-cı illərdən başlayaraq poemalarında mənəvi-əxlaqi problemlərin təsvirinə, cəmiyyət hadisələrinin təhlilinə daha geniş yer ayırmasının şahidi oluruq. Şairin bu dövrdə yazdığı əsərlərdə poema janrının mövzu, məzmun və janr strukturu baxımından zənginləşdiyini aydın görmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Aytmatov Ç. Yaradıbdır inam məni, mən inamın övladiyam. Ön söz. Vahabzadə B. "Axı dünya fırlanır". Bakı, 1987.

2. Vahabzadə B. Zaman və mən. Bakı, "Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı", 1999.
3. Qarayev Y., Salmanov Ş. Poeziyanın kamilliyi. Bakı, "Yazıçı", 1985.
4. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri, 2 cilddə, I c. Bakı, "Yazıçı", 1983.
5. Həbibbəyli İ. Ədəbi şəxsiyyət və zaman. Bakı, "Elm və təhsil", 2017.

Yegana Huseynova

ATTITUDE TO SPIRITUAL-MORALITY WEATHERINGS IN BAKHTIYAR VAKHABZADEH'S POEMS

Summary

The poet determines his poetic style in his verses, describes the new social conflict and collision in his poems. Such qualitative changes in the poem creativity are connected with the processes occurring in the world after the war on the one hand, and rising of nationalism mood at 50s in Soviet Azerbaijan on the other hand. In this sense the breadth of a significant scale of themes and content of poet's poems is not limited by chaotic events and processes taking place only in the former soviet space. From the other side you can encounter such topics and contents that the poet tries to take out not only within the national framework but a broader relationship and scale. Citizenship in his poem brings new themes and issues.

Егана Гусейнова

ОТНОШЕНИЕ К МОРАЛЬНО-ПРАВСТВЕННЫМ ИЗДЕРЖКАМ В ПОЭМАХ БАХТИЯРА ВАХАБЗАДЕ

Резюме

Поэт, определивший в своих стихах свой поэтический стиль, описывает в своих поэмах новые общественные конфликты и коллизии. Если с одной стороны эти качественные изменения поэта в творчестве поэм были связаны с процессами, идущими в мире после окончания войны, с другой стороны было связано с ростом национального настроения в 50-х гг. в Советском Азербайджане. В этом смысле масштаб заметный в тематике и содержании поэм поэта не ограничивается только лишь хаотичными событиями и процессами, протекающими на постсоветском пространстве. С другой стороны, можно столкнуться с такими темами и проблемами, которые поэт пытается передать не в ограниченных национальных рамках, а в более широких масштабах. Позиция гражданства приводит в его поэмах к новой тематике и проблематике.